

KURTULUŞ KAYALI
Türk Düşünce Dünyasında Yol İzleri

KURTULUŞ KAYALI Temel ilgi alanı Türk kültürüdür. Yayımlanmış kitapları: *Türk Düşünce Dünyasında Yol İzleri* (İletişim, Yayınları; 1994), *Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı* (İletişim Yayınları, 2000), *Ordu ve Siyaset 27 Mayıs-12 Mart* (İletişim Yayınları, 1994), *Türk Kültür Dünyasından Portreler* (İletişim Yayınları, 2002), *Yönetmenler Çerçevesinde Türk Sineması* (1994), *Sinema Bir Kültürdür* (1998), *Keşke Herkes Papağan Olsa: Mizah Üzerine Yazılar I* (1994), *Metin Erksan Sinemasını Okumayı Denemek* (2004) ve *Düşüncenin Coğrafyası I* (2005).

Ayyıldız Yayınları, 1994 (1 baskı)

İletişim Yayınları 744 • Araştırma-İnceleme Dizisi 115

ISBN-13: 978-975-470-927-8

© 2001 İletişim Yayıncılık A. Ş. (1. Basım)

1-5. BASKI 2001-2016, İstanbul

6. BASKI 2018, İstanbul

DIZI KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Utku Lomlu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Serap Yeğen

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

KURTULUŞ KAYALI

Türk Düşünce Dünyasında Yol İzleri

*Büyük Türk kültürünün
mümtaz bir simasına,
Metin Erksan'a*

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	9
<i>Bu çalışma hakkında birkaç söz</i>	13
BİRİNCİ BÖLÜM	
<i>Tarih ve Toplum</i>	21
KÜLTÜREL SÜREKLİLİK.....	23
SAİD HALİM PAŞA.....	31
DİNSEL MUHALEFETE DAİR.....	41
İSLÂM'IN ÇAĞDAŞ İŞLEVİ.....	49
İKİNCİ BÖLÜM	
<i>Tarih-Sosyoloji-Kültür</i>	53
CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE SOSYOLOJİNİN GELİŞİMİ ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER.....	55
1930'LAR SONRASINDA TÜRKİYE'NİN KÜLTÜREL GÖRÜNÜMÜ.....	69
AKADEMİK VE ALTERNATİF TARİHÇİLİĞİN SINIRLILIKLARI.....	87
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
<i>1940'lı Yıllar Türk Düşünce Dünyası</i>	101
TÜRKİYE'DE SOSYAL BİLİMLERDEKİ GELİŞMELERİN DİNAMİZMİ VE TIKANIKLIKLARI.....	103
1940'LI YILLAR DÜŞÜNCE DÜNYASI VE TANZİMAT.....	109

NİYAZI BERKES'İN TARİHSEL VE SOSYOLOJİK ÇALIŞMALARININ TÜRK DÜŞÜN YAŞAMI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....	111
BİR YALNIZ ADAM: NİYAZI BERKES.....	131
NİYAZI BERKES'İN AKADEMİK AHLAKI.....	137
BEHİCE BORAN'IN SOSYOLOJİK ÇALIŞMALARININ NİTELİKLERİ.....	147
SOSYOLOG BEHİCE BORAN.....	155
MUZAFFER ŞERİF BAŞOĞLU'NUN İKİ YAPITI.....	167
HİLMİ ZİYA ÜLKEN, DİL-TARİH HOCALARI VE 1948 TASFİYESİ.....	175
KÖY ENSTİTÜLERİ'NİN KÜLTÜREL VE SİYASAL BOYUTLARI.....	199
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
<i>1960'lı Yıllar Türk Düşünce Dünyasının Bazı Özellikleri</i>	211
TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL BİLİMLERDE BUNALIM.....	213
CEMİL MERİÇ: BİR MÜNZEVÎ AYDININ DÜŞÜNSEL SERÜVENİ.....	225
CEMİL MERİÇ'İN HİCİV KONUSUNDAKİ DUYARLILIĞI.....	253
BİR VESİLEYLE TÜRK DÜŞÜNCE DÜNYASI.....	259

Önsöz

Bu kitabın yayınlanışının üzerinden yedi yıl geçmiş. Bu kitapta yer alan metinlerin ilkinin yayınlanışının üzerinden ise yirmi altı yıl. Daha sonra yayınlanan ve yayınlanacak olan yeni kitaplarda konunun ilk başta planlanandan daha değişik geliştiği/gelişeceği aşikâr. Öğrenme süreci zaman içinde çalışma tarzının amaçlanan şekilde gelişmesini engelliyor. Belirli bir alanda yazmak da öğrenme sürecinin ta kendisi. 1950'li ve 1980'li yılları, o dönemlerdeki entelektüel faaliyetleri fark etmek Türkiye'de düşünce sürecinin sekteye uğradığı görüntüsünün gerekçelerini sorguluyor. Türkiye'de düşünce eyleminin özellikle bu tarihlerde farklılaşması 1950'li ve 1980'li yılları eksen alan çalışmaların yapılmasını gerekli kılıyor. Benim yazdıklarım da 1940'lı ve 1960'lı yıllara vurgu yapılırken 1950'li ve 1980'li yıllar üzerinde fazla durulmaması sanki bir şeyi olanca açıklığıyla ima ediyor: 1950'li yıllarda hiçbir şey üretilmediği ve 1980'li yıllarda her şeyin en âlâsının üretildiği samısını. Ancak eskiden pek önemsenmeyen muhafazakâr yaklaşım ve düşünce geleneği ciddiye alınıp 1950'li ve 1980'li yıllarda yazılanlar siyasetten

öte ölçütlerle de anlaşılmaya başlanınca doğrultu ve boşluklar çok daha iyi görülebilir. Nitekim yayınladığım metinler arasında bu tür değerlendirmelerin yapılması gerektiğine dair ibareler var. Hatta dönemlendirmenin bir ölçüde başka şekilde olması gereğine işaret eden düşünceler de beyan edilmiş: “1960-1965 yılları arasını değişik düşün akımlarının kristalize olması sürecinin yaşandığı dönem olarak anlamak gerekmektedir. Bu dönemin yaşadığımız tarih kesitine kadar önemli sayılabilecek etkileri olmuştur.”¹

Düşüncenin, inceleme alanlarının zaman içinde değişmesi eskiden yazılanların üzerinde oynamanın fazla anlamlı olmadığını gösteriyor. Keşke 1994 yılında yayınlandığında da metinde ufak-tefek düzeltmeler yapmasaydım. Eski metin üzerinde sadece dört yerde değişiklik yaptım. İlk baskıda yer alan Kemal Tahir hakkındaki “Doğucu Toplumculuk” başlıklı makaleyi Kemal Tahir üzerine yayınlayacağım kitaba aldım. “Cemil Meriç’in Hiciv Konusundaki Duyarlılığı” başlıklı yazıyı da bu kitaba ekledim. Cemil Meriç konusundaki yazı *Türk Düşünce Dünyası*’yla aynı yıl yayınlanan *Keşke Herkes Papağan Olsa* başlıklı kitapta yer alıyordu. Bir de son anda fark ettiğim bir eksikliği, kısa bir atlamayı gidermeye çalıştım. Son olarak da ilk bölümde numaralandırılmış fakat kaynağı belirtilmemiş iki dipnotu ilave ettim.

Bu kitap hakkında az olmayan sayıda değerlendirme - eleştiri yazısı çıktı. Bu yazıları fazlasıyla ciddi olan sorunlar üzerine düşünme denemesi olarak anlıyorum. Sözü edilen yazılar arasında Metin Erksan ve Recep Ertürk’ün yazdıklarının benim için özel önemi var. Her metni de düşünce denemesi kategorisine sokmanın âlemi yok. Çünkü konunun ruhuyla ilgili değil. Bir Batılı entelektüelin ne dediğini anlamak elbette önemli. Ondan kalkarak Türk sosyoloji tari-

1 Kurtuluş Kayalı, “1960’lı Yıllardan Sonra Türkiye’de Sosyal Bilimlerin Gelip Tıkandığı Nokta”, *Sosyoloji Yılı* 4, İstanbul, 1999, s. 147.

hi hakkında tahlil yapabilmek bir ölçüye kadar üretici/yaratıcı bir deneme olabilir. İnsanlar bir noktadan kalkıyor ama tahlilde zorlanıyor. Bu noktaya farklı kaynaklardan gelen eski akademisyenlerle yenileri, tilmizleri arasında pek bir fark yok. Bir otuz sene sonra da aynı şey bir başka biçimde tekrarlanacak. Bir de bu kitaplarda yazılanları biyografi sananlar var. Dünyanın en zor şeyi anlayamayana birşeyler anlatmaya çalışmak. Nafile çabaya gerek yok. Hem de bu kitapta hayatın maddi yönleriyle ancak kronoloji yapılabileceğini Cemil Meriç'ten naklen anlatmışım. Ben entelektüelin hale tiruhiyesiyle daha fazla ilgiliyim. Şerif Mardin siyaset bilimcilerden bahsederken bir yerde “ne de olsa kültür anlayışları biraz yavandır” diyor. Aslında “Sadece onların mı?” diye sormak gerek. Türkiye’de hemen herkes neredeyse her soruya köşeli ya da uçuk cevap vermek istiyor. Özellikle eski zamanlarda, 1940’lı ve 1960’lı yıllarda. Şimdilerde de sürüsüne bereket örnek var. Allah kimseyi iktisadı matematik sanan iktisatçı, şu ya da bu partinin iktidar olması halinde memleketin kurtulacağını ya da batacağını sanan siyaset bilimci, tarihin sadece somut bilgi olduğunu sanan tarihçi ve Türkiye’den hepten kopuk sosyolog –bunların yanında Mübeccel Kıray bile bir doruktur– yapmasın. Yoksa iflah olmaz.

Yeni konuların yeni yaklaşımlarla açımlandığı sanısıyla bu kitapta heyecan fazlasıyla var. Daha sonraki metinlerde heyecan biraz daha sınırlanmış gibi. Hepten sınırlanması, giderek kaybolması bu tür metinlerin yazılmasını engeller. Heyecan biterse zaten hiçbir şey yazılamaz ki...

Temmuz 2001

Bu çalışma hakkında birkaç söz

Türkiye’de düşünce adamlarının değerlendirilmesi genellikle her dönemin ideal ölçülerine göre gerçekleştirilmektedir. Türkiye gibi bir ülkede de ideal ölçüler çoğunlukla siyasal eğilimin öne çıkarılması şeklinde olmaktadır. Siyasal tavır o kadar öne çıkmaktadır ki, farklı bir siyasal konumda bulunanlar ciddiye alınıp önemsenmemektedir. Düşünsel düzeyi, soyutlama seviyesi daha gelişkin olanlar pek o kadar ciddiye alınmamaktadır. Bir başka şekilde söylemek gerekirse, güncel siyasal yaklaşımlar ve taraflılık daha önemli görülmektedir. Siyaset ağırlıklı bir düşünce tarihi gündeme getirilmektedir. Bu tür düşünce tarihinin alameti farikalarından biri de güncel siyasal önemi olan düşünce adamlarının düşünsel geçmişlerinin neredeyse hiç önemsenmemesidir. Her geçen gün Hilmi Ziya Ülken’in *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi* kitabının “demode” olmasının sebebi hikmeti de sanırım budur.

Behice Boran üzerine yayınlanan makalelerin çağrıştırdığından ve 1960’lı yıllar sonrasında yayınlanan başka makalelerde belirtilenlerden onun son dönemdeki, Türkiye İş-

çi Partisi Genel Başkanı olduğu dönemdeki siyasal tavırları konusunda duyarlı olunduğu anlaşılmaktadır. Behice Boran hakkında yayınlanan çok sayıda makalede de açıklıkla görülebileceği gibi, insanlar, Behice Boran da dahil olmak üzere, entelektüellerin geçmiş dönemdeki başka düşünsel eğilimleri bir yana, siyasal eğilimleri konusunda da duyarsızdırlar. Bu noktada en ilginç husus, Behice Boran'ın bizatihi kendisinin *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları* yapıtında, 1968 yılında yayınlanan kitabında *Yurt ve Dünya* dergisinde ve *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi* öğretim üyeliği yaptığı sıralardaki fakülte yayınlarında telaffuz ettiği düşüncelere ayırdığı yerin bir iki paragrafı geçmemesidir. Sadece başkaları değil, kendisi de o dönem söz konusu edildiğinde yirmi küsur sene önceki üretimlerini önemsememektedir. Aynı anlama gelmek üzere düşünce adamlarının kendileri de dahil olmak üzere sürekli bir düşünsel gelişim olduğu zehabı insanları, güncele, yaşadıkları zamana hiç ayrılmayacak bir katılımda bağlamaktadır. Bu çalışmanın önemli özelliklerinden biri de Türkiye'de yaygın olan böylesi bir zihniyete, böylesi bir yaklaşıma eleştirel bakmasıdır.

Sürekli gelişim zihniyeti de düşünce adamlarını en mütakâmil halinde inceleyip değerlendirme anlayışının nedenidir. Örneğin, Behice Boran'ın çalışmalarını olumsuz, eleştirel değerlendiren kişilerde de onun düşüncelerinin zaman içinde değiştirdiği şeklinde bir düşünce hiç oluşmamıştır. Türkiye'de birkaç istisna dışında siyaset-düşünce adamları o nedenle fazla farklılaşmamış kişiler olarak düşünülmektedir. Her düşünce adamının yönelimi istikrarlı bir bütün olarak anlaşılmaktadır. Böylesi bir zihniyetin 1960'lı yıllar dolaylarında bir düşünsel canlanmadan bahsedilmesi ortak yargısıyla çelişkisi bir yana, insanları, yapıtlarını ve düşüncelerini zaman ve mekândan münezzeh olarak anlamaya çalışmaları şeklinde bir yönelime götürmekte, değişik dönemlerin zihni-

yet farklılığı da pek gündeme girmemektedir. Bu durumun hemen her düşünce adamı hakkında somutlaştırılması mümkündür. Zaman ve mekândan münezzeah bir düşünce tarihi denemesi Türkiye’de düşünce tarihi hakkındaki etütlerin ortak niteliğinden birini oluşturmaktadır.

Türkiye’nin iki tür aydını Türkiye’ye bir ölçüde paralel bir şekilde bakmaktadır. Biri diğerlerinden farksız olacak ölçüde Türkiye’yi dışa kapamakta, istisnai anlamda çok az sayıda entelektüel Türkiye’yi dünya bütünü çerçevesinde, en azından Ortadoğu bütünselliği açısından incelemek gereği üzerinde durmaktadır. Türkiye’nin bu tür aydını genellikle ömrünün önemlice bir kısmını yurtdışında geçirmiştir. Bunun getirdiği bir başka husus da bu tür aydının bir şekliyle Türkiye gerçekliklerinden kopması, diğer türünün ise teorik konulara yaklaşımındaki sınırlılıktır. Bu iki özellik değişik dönemlerde neredeyse tümünden, her tür entelektüel ülke sorunlarına karşı tutumlarında etkilemiştir. Benzeri anlama gelmek üzere iki entelektüelin, Niyazi Berkes’in ve Behice Boran’ın düşüncelerinin onların belirttiklerinin anlaşılmasından öte işlevleri vardır. Türk toplum yapısının özgünlüğü anlayışının ve toplumsal gerçekliklerin evrensel nitelikler taşıdıkları şeklinde bir zihniyetin örtük bir biçimde de olsa 1960’lı yılların ortalarının bu iki sosyoloğundan etkilendiği neredeyse apaçık bir gerçeklik olarak ortadadır. 1960’lı yılların ortalarında Türk düşünce hayatı üzerindeki *Yön* gazetesi vasıtasıyla etkilerden bahsedip, Behice Boran’ın “Metod Açısından Feodalite ve Mülkiyet” ve “Marksist Metod Nedir” başlıklı makaleleriyle yürüttüğü tartışmayı düşünürken, buradaki kimi evrensel gerçeklerin telaffuz edildiği savının o dönemde Türk toplum yapısı konusundaki bir makalede, “*Toplum Yapısındaki Temel Değişikliklerin Tarihsel Perspektifi: Bugünkü ve Yarınki Toplum Yapısı*” (1969) başlıklı bir tebliğde ne şekilde

kökten bir etki bıraktığını anlamlandırmak gerekmektedir. 1960'lı yıllarda Türk düşünce hayatı üzerinde etkili olan düşünür-romancı Kemal Tahir tarafından yukarıda anılan Behice Boran'ın makalelerindeki düşüncelerin –daha hemen hiç kimsenin dikkatini çekmemiş *Notlar*'ı suretiyle– eleştirilmesi özellikle önemlidir. Mübeccel Belik Kıray'ın ismi zikredilen tebliğinin özellikle Behice Boran'ın “Metod Açısından Feodalite ve Mülkiyet” başlığıyla yayınlanan makalelerinden “Osmanlılarda Mülkiyet Meselesi”² alt başlığını taşıyan ikincisinden derin izler taşıdığı aşikâr gibidir. Türk sosyal bilimcileri Tür düşün hayatı üzerindeki bu dolaylı etkinin varlığından pek haberli değil gibi görünmektedir. Geniş bir perspektif çerçevesinde değerlendirilmesi halinde Niyazi Berkes ve Behice Boran'ın gerek 1940'lı, gerekse 1960'lı yıllardaki düşüncelerinin zaman içinde eleştirilme dozajı giderek artan bir biçimde sorgulanması bu çalışmanın olumluluklar hanesine yazılması gereken bir husustur. Bir anlamda geç sayılabilecek bir zamanda da olsa bu çalışma sürecinde Hilmi Ziya Ülken'in Türk düşünce hayatı çerçevesindeki işlevinin anlaşılmasına başlanması da konunun dar siyasal anlayışların dışında kavrandığının bir işareti olarak görülmektedir. Keza Muzaffer Şerif Başoğlu hakkında yazılanlar gibi, Köy Enstitüleri üzerine düşünceler de benzeri bir anlayışın göstergeleridir.

1960'lı yıllar düşünce hayatı çerçevesinde Türkiye'de toplumsal bilimlerde bunalımdan bahseden yazı, üzerinde durulan sosyoloğun 1960'lı yılların ortamından etkilenmesinin sürekliliğini göstermesinin ötesinde ne ölçüde geçmiş dönem düşünce adamlarına, Türk düşünce adamlarına yöneldiğini, yeni başlayan bir süreci işaretlemektedir. Ya-

2 Behice Boran, “Marksist Metod Nedir”, *Yön*, No. 50, (28 Kasım 1962), s. 13 ve Behice Boran, “Osmanlılar'da Mülkiyet Meselesi”, *Yön*, No. 51, (5 Aralık 1962), s. 13.

pit geçmiş dönemlere pek yönelmeden özellikle 1960'lı yılların önemli çalışmalarının eleştirel bir değerlendirmesini yapmaktadır. 1960'lı yıllarda oluşan düşünceleri eleştirmeyi esas alan bir çalışmanın 1960'lı yıllarda takılıp kaldığı şeklinde bir nitelenimin pek de insafli olmadığı açık gibi görünmektedir.³ 1960'lı yıllarda oluşan düşünsel eğilimin 1990'lı yıllarda şöyle bir sarsılması gerekmektedir. Bu sarsılma eylemini yöntem üzerine kitabın yazarı o dönemin dilini, o dönemin kavramlarını pek fazla değiştirmeden gerçekleştirmektedir. Ancak münzevî bir aydının hesaplaşması o dönemin daha önceki dönemlerden tevarüs ettiği birikim de dahil olmak üzere daha toptan ve daha altüst edici mahiyette olmuştur. Hesaplaşmanın karşı tarafında Boran'ın düşünceleri örtük, Niyazi Berkes'in düşünceleri ise açık olmaktadır. Cemil Meriç çağdaşlarının aksine Türkiye'deki düşünsel eğilimlerin kökenini çok daha gerçekçi bir şekilde saptayabilmektedir. Bu toptan hesaplaşmanın belirtilerini birey hangi yandan bakarsa baksın görecektir gibidir. Hesaplaşmanın boyutlarının siyasi mahiyette olduğu da gözden kaçacağı benzememektedir. Cemil Meriç'in gerçekleştirdikleri topyekûn bir yeniden değerlendirme olarak görülebilir.

Buraya kadar anlatılanlarda –Niyazi Berkes'ten, Behice Boran'dan, Doğan Ergun'dan ve Cemil Meriç'ten bahsederken– siyaset genellikle öncelikli görünmektedir. Bunun ötesinde belki biri dışında kültür sorunu da toplum açısından temel öneme sahip bir konu olarak belirlemekte, zaman zaman da siyasal gelişmelere aşırı vurgu yapılmasına çalışılmaktadır. Kültürel öğelerin etkilerinin yönü dışında özerk konumunun bir ölçüde vurgulanması en anlamlı bir şekilde, eleştirilebilecek bir içerikle de olsa Niyazi Berkes'in yapıtlarında yansımaktadır. Bu konunun bariz önemi bu ça-

3 Hüsamettin Aslan, "Metodolojizm, Türkiye'de Toplumsal Bilimler ve Eleştirinin Sefaleti", *Dergah*, C. V., No: 52, (Haziran 1994), s. 17.

lışmanın bazı bölümlerinde de tebarüz ettirilmektedir. Ancak yazılanların genel çerçevesinin yukarıda aktarılan bütünün dışına çıkmaması, üzerinde inceleme yapılan yazarlarla bu yapıtın yazarının frekanslarının zaman zaman uyuştuğunu göstermektedir.

Bu nedenle buradaki makalelerin yazılış serüveni hem eğlendirici, hem de öğreticidir. E. H. Carr'ın "Tarihçinin yazdıklarından önce tarihçiyi inceleyin" sözlerine fazla kulak verilse, dramatik özellikler içeren bol sayıda hayat hikâyesi okumak mümkündür. Ancak sözü edilen hayat hikâyeleeri "Sütte leke var, bende yok!" biçimine bürünüyor. Bir başka deyişle, gerçeklik taşımıyor ve bir anlamda da yazılage-len düşünce tarihi yapıtlarına benziyor. Yani hiç bir eksiklikle malul değil.

Okumakta olduğunuz çalışma önemli eksiklikler taşıyor. Yukarıda belirtildiği gibi temel eksiği olayı basit siyasal boyutunun belirgin bir biçimde dışına ıkaramaması. İkinci-si de toplum hayatındaki kültür boyutuna yeterince vurgu yapamaması. Bir de değişik zamanlarda yazılmış olması bazı tekrarları ve çelişkileri beraberinde getiriyor. Bunlar bu çalışmanın devamının yazılmasını gerektiriyor. Bu çalışmanın geliştirilmesi çerçevesinde Ahmet Hamdi Tanpınar, Hilmi Ziya Ülken, Abdülhâk Adnan Adıvar, şerif Mardin, Kemal Tahir ve özellikle son dönem bağlamında Baykan Sezer'in yazdıklarının derinlemesine anlaşılması gerekmektedir. Anılan düşünce adamları yukarıda belirtilen çerçevenin sınırlılıklarının farkında oldukları gibi, sözü edilen çerçeve-yi de önemli ölçüde aşabilmiş durumdadırlar. Bu kitapta bu konuda belirtilenlerin daha mütekâmil bir anlatımını *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*'nin ek cildinde yayınlanacak olan "1980'li Yıllar Sonrası Türk Sosyolojisi" başlıklı makalede bulmak mümkündür.

"Bir şeyin anlaşılmaması için tabu olması şarttır" deyi-

şinden, “içtimaî eyleme aşırı bağlı düşüncenin” anlaşılmasına kadar hemen her şey oturup, *Yirminci Asır Filozofları*’nın “Giriş”inde ve *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri* yapıtının 1983 yılında yayınlanan yeni baskısının önsözünde belirtilen bazı tecrübelerin ifadelendirilmesi üzerinde düşünmekten geçiyor. Özellikle ikincisinde düşüncelerin bir toplumda ne tür dayanakları olduğu şeklinde bir anlayış son dönemde sol kulağı sağ elle gösterir tarzda özgünlük saptama eğilimleriyle buluşmaktadır. Bu çalışmanın önemi ve olumluluğu, temel bağlantıları ve bu tür bağlantıları yakalamasında yatıyor. Yakalamanın emarelerini görmemek mümkün değil. Başka çalışmalar mı? Ötekilerin çoğu hâlâ yukarıda, çalışmada anlatılan türde mütefekkirlerin belki de ikinci sınıf taklitçilerinin ciddiyeti üzerine ahkâm kesmiyorlar mı? Hele kendilerini özgün düşünceler telaffuz etmiş kişiler olarak takdim etmiyorlar mı? İnsanı katıla katıla güldürüyorlar.

Ekim 1994

BİRİNCİ BÖLÜM
Tarih ve Toplum